

લેણ: ૧-૫

૨૨૨) ગામ્ભીર મધ્યસ્થ - જ્ઞાનં વજ્રમયં તલમ્
 રુદ્ધા વ્યસનશીલોદી; પન્થાનો યત્ત દુર્ગમા: (૨૨-૧)

શબ્દાર્થ: ૨૨૨ = જૈનું (સંસારસમુદ્દૈનું); ગામ્ભીરમધ્યસ્થ =
 જેનો મધ્યમાગ ગામ્ભીર છે, અજ્ઞાનવજ્રમયં = અજ્ઞાનરૂપી
 વજ્રથી બનેલું; તલમ્ = તળિયું; રુદ્ધા: = રૂંદાયેલા,
 વ્યસનશીલોદી: = વ્યસનરૂપી (સંકટરૂપી) પર્વતના સમૂહવડે;
 પન્થાન: = પંથો, માર્ગો, યત્ત = જ્યાં; દુર્ગમા: = દુર્ગમ, સંકટ ભરેલા

લેણકાર્થ: જેનો મધ્યમાગ ગામ્ભીર (દાહ્યો ઠાંડો) છે. જૈનું (સંસારસમુદ્દૈનું)
 તળિયું અજ્ઞાનરૂપી વજ્રથી બનેલું છે, જ્યાં સંકટરૂપી પર્વતના સમૂહ
 વડે રૂંદાયેલા દુર્ગમ માર્ગો છે.

લેણ-૨ :

પાતાલકલશા યત્ત, ભૃત્તા: તૃષ્ણામરાનિલૈ;
 કષાયાશ્ચિત્ત સંકલ્પ-વેલાપૃથિષ્ઠં વિતન્વત્તે (૨૨-૨)

શબ્દાર્થ: પાતાલકલશા: = પાતાળ કલશરૂપ; યત્ત = જ્યાં; ભૃત્તા: = ભરેલો,
 તૃષ્ણામરાનિલૈ: = તૃષ્ણારૂપી મરાવાયુથી; કષાયા: = કષાયો,
 ચિત્તસંકલ્પ: = ચિત્તના સંકલ્પરૂપી; વેલાપૃથિષ્ઠં = ભરતીને;
 વિતન્વત્તે = વિસ્તારેલો

લેણકાર્થ: જ્યાં (સંસારસમુદ્દૈમાં) તૃષ્ણારૂપી મરાવાયુથી
 ભરેલા પાતાળકલશારૂપી કષાયો મનના સંકલ્પરૂપી
 ભરતીની પૃથિષ્ઠ કરેલો.

श्लोकः ३

स्मरौर्वाग्निर्न्यलत्पन्नः यत्र स्नेहोन्धनः सदा
यत्र द्यौररोगशोकादि - मत्स्यकृच्छ्रसंकुलः (२२-३)

शब्दार्थः स्मरौर्वाग्निः = कामदेव रूप वसवानल;
न्यलत्पत्ति = लगेछी, यन्नर = मध्यमा, यत्र = वयां;
स्नेहोन्धनः = स्नेह रूपी वंधनपात्रो; सदा = लंभेशो;
यः = न्नी, द्यौररोगशोकादि = लियंकर रोग यनी शोकादि स्वरूपे;
मत्स्यकृच्छ्रसंकुलः = माछलां यनी कायजाकी लरेलो.

श्लोकार्थः वयां मध्यमागमां लंभेशो॥ स्नेह (राग) रूपी वंधनपात्रो
कामदेवरूपी वसवानल लगेछी, (यनी) न्नी लियंकर
रोग-शोकादि माछला यनी कायजाकी लरेलो छी.

श्लोक-४ दुर्लुब्धिमत्सरदोहो - विद्युदुपानिर्गताः
यत्र सायात्रिका लोकाः, पतन्त्युत्पानसंकटे (२२-४)

शब्दार्थः दुर्लुब्धिमत्सरदोहोः = दुर्लुब्ध, मत्सर यने दोहरूपी, लम्भी;
विद्युदुपानिर्गताः = वीजणी, वावाकडो यनी गर्जना पडो;
सायात्रिकाः = वराह्रावरी, लोकाः = लोको; पतन्ति = पडोछे;
उत्पानसंकटे = उत्पानरूपी, लोभानरूपी संकटमां

श्लोकार्थः वयां दुर्लुब्धिमत्सर यने दोहरूपी वीजणी, वावाकडो
यने गर्जनायोछे वराह्रावरी लोको उत्पानरूपी संकटमा पडोछी.

श्लोक-५ :

ज्ञानी तस्माद् लघाम्मोद्यैः, निन्दोद्विजः यतिदाशुलात्
तस्य संतरलोपायं, सर्वयत्नेन काङ्क्षति (२२-५)

शब्दार्थः ज्ञानी = ज्ञानी; तस्माद् = ते, लघाम्मोद्यैः = संसाररूपी समुद्रो;
निन्दोद्विजः = लंभेशो उद्विजः, यतिदाशुलात् = यत्नत लियंकर,
तस्य = तमे, संतरलोपायं = तरवाना उपायने, सर्वयत्नेन = सर्व
प्रयत्ननी, काङ्क्षति = वरणोछे.

श्लोकार्थः

यावा यति लियंकर संसारसमुद्रो लंभेशो॥ उद्विज दिको
ज्ञानी सर्व प्रकारना उद्विज (प्रयत्नकी) तमे तरी ज्ञाना
उपायनी शाकांष्टा सेवोछे.

ભાવણી: (લેણક ૧૩૫૫)

આ પાંચ લેણકોમાં સંસારનો સમુદ્દનો ઉપમા આપી છે. જેમ સમુદ્દ તરવો દુષ્કર છે તેમ આ સંસાર તરવો પણ દુષ્કર (અઘરો) છે.

આ સમુદ્દનો મુખ્યભાગ અગાધ છે. અગાધ એટલે બહુ જ ઊંડો છે. સંસાર સમુદ્દનું તળિયું વજનું બનેલું છે. અજ્ઞાનના વણ સમાન છે. સમગ્ર સંસાર અજ્ઞાનના પાટા ઉપર રચાયેલો છે. એમાં સંકરૂપી પર્વતોની વારમાળા છે. એના માગોં વિષમ-દુર્ગમ છે. આવા પ્રકારના સમુદ્દની અંદર જવનું સન્માર્ગ તરફ ગમન અશક્ય જેવું છે.

એમાં તૃષ્ણા, અને પાંચ વર્ણિયોના વિષયોની અભિલાષા રૂપ પ્રસંદ મલાવાયુ કુંકાઈ રહ્યા છે. એમાં ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ રૂપી ચાર (કષાયરૂપી) પાતાળકળશો છે. એમાં ચિત્તના સંકલ્પ-વિકલ્પ રૂપી ભરતી આવેલી.

આ સંસારના સ્ત્રી અને પુરુષ વચ્ચેનો કંઈપણ એટલે કામવાસના ઉત્પન્ન થાય છે તે વડવાનલ છે. એ વડવાનલમાં રાગના વંદન ગંખાયા તરછે. સંસારસમુદ્દમાં રોગરૂપી ભયંકર માછલા અને શોકરૂપી કાચળા સતાવેલી.

આ સંસાર સમુદ્દમાં દુર્બુધ્ધિરૂપી વીજળી ત્રાટકે છે. તિંસા, બૂઠ, ચોરી, વ્યભિચારની બુધ્ધિ... આ અમકારામાં જલ અંજલિ જાય છે. મત્સર રૂપી (ગુણવાન પુરુષ પર રોક રૂપી) વધ વાવાઝોડો થાય છે. દ્વેષ-અપકારની વૃત્તિ, હૈતરપીડી રૂપી ભયંકર ગર્જનાઓ સંભવાય છે. એમાં વરાહ ચલાવનારા અનુભવી વરાહાવટીઓ પણ સંકરૂપી સપ્તાર્થિનય છે.

આમ અજ્ઞાન, તૃષ્ણા, વિષયવાસના, કષાયો, સંકલ્પ-વિકલ્પો, રાગ-દ્વેષ, રોગ-શોક, દુર્બુધ્ધિ, મત્સર, દ્વેષ વગેરેની આ ભરેલા આ સંસારમાં સાગર પાર તરવાનું, સામે-જનારે પહોંચવાનું અત્યંત મુશ્કેલ છે. આમ અને અનુભવી, જ્ઞાની વરાહાવટીઓ એમાંથી તિંમતપૂર્વક ઉપાય શોધી કાઢી, આગળ વધી સામે-જનારે પહોંચી જાય છે. જેમને સંસારના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન હોય તે કેવી રીતે રસ્તો કાઢી શકે ?

બહુ જ ઘોડા જલો કે જેમની આ ભયંકર ભવસાગરનું ચક્રાઈ જ્ઞાન છે અને જેઓ જ્ઞાનીને અનુસરે છે, તેઓ જ આ ભયંકર ભવસાગરને પાર તરી જાય છે.

ભવલોક્કા: ૨૨

શ્લોક-૬

૧) લેલપાત્રધરી યદ્દ્યમ, રાદાલેદોદત્તો ચદા

દ્વિચાસ્વનન્યચિત્તઃ સ્વાહ, ભવત્ભીતસ્તદા મુનિઃ ૨૨-૬

શબ્દાર્થ: લેલપાત્રધર: = લેલના પાત્રને ધરણ કરનાર, યદ્દત્ = જોમ; રાદાલેદોદત્ત: = રાદાલેદ સાધવામાં લલપર; ચદ = જોમ; દ્વિચાસ્તુ = દ્વિચામાં, ચારિત્રમાં; અનન્યચિત્તઃ = અનન્યચિત્તવાળા; સ્વાહ = હોય છે; ભવત્ભીત: = સંસારજી ભય પામેલા; તદા = તેમ; મુનિઃ = મુનિ

શ્લોકાર્થ: જોમ તેલના પાત્રને ધરણ કરનાર અને જોમ રાદાલેદ સાધવામાં લલપર પુરુષ દ્વિચામાં અનન્ય ચિત્તવાળો હોય છે, તેમ સંસારજી ભય પામેલા મુનિ દ્વિચામાં (એકોગ્ર ચિત્તવાળા) હોય છે.

ભાવાર્થ: સંસારજી ભય પામેલા મુનિ યોત્તાની સંયમયાત્રામાં, ચારિત્રચાલનમાં, મોક્ષપ્રાપ્તિ માટેની સાધનામાં એકોગ્રતા હોવી જોઈએ. એમનું ચિત્ત સતત અને સંપૂર્ણપણે એમાં પરોવાયેલું હોયું જોઈએ. આ એકોગ્રતા કેવા પ્રકારની હોય? એમાટે ત્રંધિકતરિયો અહીં બી પ્રાચીન દૃષ્ટાન્ત આપ્યા છે.

(૧) પ્રાચીન સમયમાં એક નગરમાં રહેતાં એક પુરુષ માનતો હતો કે મનુષ્યનું ચિત્તને ક્યારેય એકોગ્ર રીતે શકે, ચિત્ત એવું સંયમ છે કે એક વિષય પરજી બીજા વિષય પર નિરાંતર કૂદાકૂદ કર્યા જ કરશે. મગરના રાજાને આ વાતની ખબર પડી, એકવાર એ માહાસ કંઈક સામાન્ય વાંકમાં આવતાં રાજાએ તેને ફાંસીની સજા ફરમાવી, રાજ્યના સામાન્યોએ રાજાને વિનંતી કરી "મહારાજ! એનો અપરાધ માફ કરો. એને મૃત્યુદંડ (ફાંસી) ની સજા ન આપો.

રાજાએ કહ્યું, સજા માફ કરું પણ એક શરત છે.

તોલેજી હલ્લોદલ ભરેલું એક પાત્ર લઈને તે પુરુષ નગરમાં ફરીને પાછો મારી પાસે આવે. જો એક પણ ટીપું ઢાળાયું હશે તો મૃત્યુદંડની સજા દેશી. પહેલાનો કબૂલ કર્યું:

રાજાએ નગરમાં ઢોલે ઢોલે નટીના ખોલ, ગાટક, નૃત્યાંગનાઓ, શુશોભનો અંચા કરાવ્યા કે માહાસ તે જોવા લલચાય અને તેણે હલ્લકાઈ જાય અને અમીન ઉપર ટીપા પડે. પહેલા ભાગે તેણે લઈને નીતપડ્યા, પરંતુ તેનું ચિત્ત તેલની સામેજ એકોગ્ર હતું. માર્ગમાં વિવિધ આકર્ષક શવાળો અને દેશ્યાં હતાં પણ તે જોવામાં નહોતો

૨૨: ભવઉદ્ધવગ

લેસ-૬

જરા પછી રસ ન લીધો, કારણ કે મૃત્યુનો ભય હતો. ગામમાં ફરતે, તેલના પાત્રમાં જે ચિત્તની સતત એકાગ્ર રાખીને એકથલુ ટીપું ઢોળાય વગર તે રાજ પાસે આવી પહોંચ્યા.

રાજાએ તેને શાબાશી આપી અને તેની સજા માફ કરી. સીદાએ કબૂલ થઈ કે મનુષ્યનું ચિત્ત દારે તો એકાગ્ર થઈ શકે છે.

(૨) બીજું દષ્ટાંત આપું છો રાધાવેદનું.

મૂલકાળમાં રાજકન્યાનો સ્વયંવર રચાતો. બધા રાજકુવરો આવે ત્યારે મહેરાત વતી કે જે રાધાવેદ સાદેશો તેના ગળામાં વરમાળા પહેરાવશે. રાધાવેદ એવો શું ?

બીજો તેલજી ભરેલું માટું કડાવું (વાસણ) હોય, તેની બરાબર વચ્ચે એકે સ્તંભ ઉભો કરાય, તે સ્તંભ ઉપર ચાર જમણી બાબુ ફરતી અને તેનાથી કંઈક ઉપર ચાર ડાબી બાબુ ફરતી, એમ આઠ પુતળીઓ ગોઠવવામાં આવતી, જો આઠ પુતળીઓ ઉપર ઉભી એક માટી પુતળી (રાધા) ગોઠવવામાં આવતી, રાધાવેદ તરનારે બીજો તેલના પાત્રમાં જોવાનું.

તેમાં, ચાર જમણી બાબુ અને ચાર ડાબી બાબુ ફરતી આઠ પુતળીઓ અને તેલઉપરની રાધાનું પ્રતિબિંબ દેખાય તે રીતે ઉભા રહીને બાણ (Arrow) એવી રીતે હોડવાનું કે કયાંય બીજાને સ્પર્શ્યા વગર રાધાની જમણી કાંબ વીંદાઈ નય, અને રાધાવેદ તરે છે. આ કાચ કેટલું કપડું હો? એકાગ્રપણે ઉપયોગ હોય મન-વચન-કાયાની એકાગ્રતા હોય તો જ બરાબર પુસ્તક સ્થિર ચિત્તવાળો હોય તો જ આ કરી શકે.

જે મહાત્માનું ચિત્ત આત્મતત્ત્વની સાધના સિવાય બીજા કોઈ અન્ય ભાવમાં નથી તે મહાત્માને અનન્ય ચિત્તવાળા કહેવાય છે.

આર એકે કે આત્મતત્ત્વની સાધિત તરીકે આપે એવી ધર્મ-ક્રિયાઓમાં અને રત્નગરીની આરાધનામાં જે ભવજી ભય મામેલા મુનિ એકાગ્ર ચિત્તવાળા હોય છે.

૨૨: ભવ ઉદ્ધતો

શ્લોક: ૭

વિષં વિષસ્ય વર્ણેષુ, વર્ણિનરેષુ ચદૌષદમ્
તત્સત્યં ભવત્મીતાનાં, ઉપસર્ગોઽપિ ચન્નત્મી: ૨૨-૭

શ્લોકાર્થ: વિષં=વિષ, વિષસ્ય=વિષનું; વર્ણે=વર્ણિનવાળાનું, અગ્નિની દાકેશાનું; ચ=અને, વર્ણિન=અગ્નિ, ચૌષ=જ, વર્ણ=ભેદ; ચૌષદમ્=ચૌષદ; તત્=તે; સત્યં=સત્યું છે; ભવત્મીતાનાં = સંસારની ભવ પામવાને; ઉપસર્ગોઽપિ = ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થવા છતાં; વર્ણ=કારણકે; ન=નહી; ત્મી: = ભવ

સ્તોત્રાર્થ: વિષનું ચૌષદ વિષ છે અને અગ્નિનું (ચૌષદ) અગ્નિ નથી તે સત્ય છે, કારણ કે સંસારની ભવત્મીત થયેલા (મુનિઓને) ઉપસર્ગમાં પણ ભવ રીતો નહી.

ભાવાર્થ: આ સંસારમાં વિષનું ચૌષદ વિષ હોય છે. જ્યારે કાંટો ધૂત્યો હોય તો જીવ કાંટાની અહીંની પગમાં ભોંકાયેલો કાંટો કાઢી શકાય છે. ભીંડડો કડવો જ હોય અને કોઈને ભાગ્યમાં લેવો ગમતો નહી પણ ભેદ સ્પર્ કરવો હોય તેનું વિષ ઉતારવા ભીંડડો જ ખવરાવવામાં આવેલો. અગ્નિનું ચૌષદ અગ્નિ છે. જ્યારેની આંગળી દાઢી હોય તો તેના ઉપર ગરમાગરમ દી સગાડાય છે.

સામાન્ય માણસને સંસારનો ભવ નહી. પરંતુ જ્યોત્સવ સંસારનું વાસ્તવિત્ત્વ સ્વરૂપ જાણેલી કે બન્મ, જરા અને મૃત્યુ દુઃખમય છે અને એનું ચક્ર ચાલ્યા કરેલો. એ ચક્રમાંથી છૂટવા માટે જો પુરુષાર્થ ધાય તો જ મુક્તિનું મુખ અનુભવી શકાય.

કેવળજ્ઞાન પામવા માટે દાત્તી કર્મોનો હેતુ અભિવાયલો. કર્મોને ઝડપથી તોડવાનો એક ઉપાય એ-કે કે ઉપસર્ગો સમત્પૂર્વક, સ્વેચ્છાએ સંન કરી રોગની ખેડાની ભવત્મીત થયેલા જ્યોત્સવે ચોપરેશન કરાવવામાં કે ડ્રેસિંગ કરાવવામાં જરાપણ ભવ ભાગતો નહી, કારણકે રોગ મરવારૂ સાધ્ય સિધ્ય થવું જણાય છે. ભગવાન મહાવરે સ્વેચ્છાએ અનાર્થદેશમાં જ્યાં સ્વેચ્છાએ ઘણા કર્યો સંન ત્યાં. સંગમે એક રાતમાં વીસ (૨૦) ઉપસર્ગો કર્યા અને ભગવાને સ્વેચ્છાએ સંન ત્યાં હતા. ખંદેત મુનિ, મેતાર્થ મુનિ, ગણ્ધુમાલ મુનિ વગેરેના દૃષ્ટાંતો જાણીતા છે. માટે ઉપસર્ગકાલે જ્યોત્સવે કર્મપ્રય રૂપ સાધ્યની સાધ્ય જણાય છે. માટે સંસારની ભવત્મીત મરાત્માઓને ઉપસર્ગકાલે ભવ રીતો નહી.

૨૨: ભવ ઉદ્ધર્તા

શ્લોક: ૮

સ્થૈર્યં ભવભયાદય, વ્યવહારે મુનિર્જાતૈત્
સ્વાત્મારામ સમાદીતુ, તદપ્યન્તર્નિમજ્જતિ

૨૨-૮

શબ્દાર્થ: સ્થૈર્યં = સ્થૈર્ય, સ્થિરતા; ભવભયાત્ = સંસારના ભયથી,
અય = જ; વ્યવહારે = વ્યવહાર દશામાં, વ્યવહાર નયથી; મુનિઃ = મુનિ,
વ્રજેત્ = પામે; સ્વાત્મારામ = જોતાના આત્મામાં રમણતા રૂપ; સમાદી =
સમાધિમાં; તુ = પરંતુ; તદપ્ય = તે (ભય) પણ;
અન્તર્નિમજ્જતિ = અંદર વિલીન થઈ ગયલો.

શ્લોકાર્થ: વ્યવહાર દશામાં (અથવા વ્યવહાર નયથી) મુનિ સંસારના
ભયથી જ સ્થિરતા પામે છે, પરંતુ જોતાના આત્મામાં રમણતા રૂપ
સમાધિમાં હોય છે ત્યારે તે (ભય) પણ અંદર વિલીન થઈ ગય છે.

ભાવાર્થ: ઉપાધ્યાયજીએ સંસારના ભય વિષે વ્યવહાર નયથી
અને નિશ્ચય નયથી એમ બંને રીતે સ્પષ્ટતા કરી છે.
કોઈને એમ ધાર કે ભયને કારણે અમુક કાર્ય કરવું પડે, કરના માયા
ન છૂટકે કોઈ કામ કરવાનું આવે તો એ જામમાં શું ભક્ષીવાર ?
ડર વગર સ્વેચ્છાએ મદજ રીતે ભાવથી કામ કરે તો કેટલું
અરસ ધાય ! ડરથી કાર્ય ધાય તો શું સારું થઈ શકે ? ધાય
તો તે કેટલું રહે ? વાસ્તાવિત્વાત્મી દૃષ્ટિએ આવો પ્રશ્ન ધાય
એ સ્વાભાવિક છે. એટલે તે અંગે અહીં ભૂમિકાભેદથી ખુલાસો
કરવામાં આવ્યો છે.

ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે વ્યવહાર નયથી જોઈને તો સંસારના ભયથી
મુનિ આરિત્રની આરાધનામાં સ્થિરતા સાધે છે. શું મુનિએ
સંસાર-પરિપ્રમણાનો ભય રાખવો જોઈએ ? તેનો ઉત્તર કહે છે
હા, મુનિને મનુષ્ય, દેવ, તિર્યાચ અને નારકી એ ચાર ગતિમાં
રખવું પડે એનો ભય હોવો જોઈએ, દુર્ગતિનો ભય હોવો જોઈ
અશુભ પ્રવૃત્તિથી અટકાય છે. રાજ્યમાં સજનો ડર હોય તો
માહુસ પાપ કરતાં ડરે છે કે અટકે છે.

અહીં મુનિને સંસારનો ભય એટલે કે બીત નથી, સર્વ સમજી
છે. આવો ભય તો આર્તધ્યાન નથી, પણ ધર્મધ્યાન છે, આવો
વિષમ પરિણામથી બચવાનો ભાવ છે. એમ કરવાથી મુનિમાં
ભય વિષે Fear Complex, Phobia થતાં નથી, પરંતુ તેઓ

૨૨: ભવ ઉદ્યોગ

૨૨૪-૮

ચારિત્રપાલન વધુ દૃઢપણું કરી શકે. તેઓ પોતાના મહાવ્રતોનું પાલન નિરતિચારપણું કરવા લાગે છે, વિદાર, કૌશલ્ય, ગૌરવ, પડકારો વગેરેમાં તેઓ શાસ્ત્રમુખી રહે છે.

તેમની ચાલચલત ઝૂંચાણોમાં શિથિલતા, અનુસાર, અવ્યવસ્થિતપણું, ઉનાવળ વગેરે લીધા નથી.

સ્તમિત-ગુણિત એ શાસ્ત્ર પ્રવચન માતાનું ઉપયોગપૂર્વક સંવેદન કરે છે, દેખાઈ દેખોમાં તેઓ કુશળ, ઉચ્ચવળ બને છે. વસ્તુતઃ સાધુ તપસ્વી, તપ જપ, જ્ઞાન ધ્યાન સ્વરૂપ મહાત્મામાં ઉત્તરોત્તર વધુ હોય દશા પ્રાપ્ત થતા રહે છે.

જો સંસાર પરિભ્રમણનો સાધુનો ભય ન રહે તો પોતે લીધેલા વેષને તેઓ વચાવ્ય જાશે. તેમનામાં માન-પૂજા-સન્માનનો ભાવ વધશે, વનમનરંબન અને લોકપ્રશંસા પાછળ તેઓ પડી જશે, તેઓ વિવિધ પ્રકારની વિકલાઓમાં શયશે, ચાલચલત ઝૂંચાણોમાં પ્રમાદો બની જશે, સ્વાભાવ, ધ્યાન વગેરે માટે સમય નહિ રહે, તપજપ માટે રુચિ નહિ થાય, યારી, આગળ જતાં તેઓ સ્વભાવ કાઢી શાસ્ત્રોમાંથી અપવાદરૂપ ઉદાહરણો આગળ ધરશે અને ઉત્સુક પ્રરૂપ હોવા કરશે.

કોટલેજ સાધુ મહાત્માઓ આત્મદશામાં હોયે ચઢતા જાય, આત્મધ્યાનમાં લીન બની, ચાંડા-ઉપયોગની સ્થિરતા પ્રાપ્ત થઈ, ક્રાંતા-દૃષ્ટિ ભાવનો અભ્યાસ વધતો જાય, અર્થ ઉચ્ચ દશાએ સંસાર અને મોષ્ટ એ બંને ચાંગો તેમનામાં નિઃસ્પૃહતા, વતે વ્યારે કોઈનો સંસારનો ભય સ્વાભાવિક રીતે જ એમની આત્મ-સમાર્થમાં વિલીન થઈ જાય છે, આગળ જાય છે. કોઈ ઉચ્ચ આત્મદશામાં તેઓ હોય વ્યારે તો બધાં દુન્દ્વોહી તેઓ પર ધર્મ જાય છે.